



## Retrobat, després de 500 anys, un quadre d'Isabel d'Este atribuït a En Lleonard

Autor: Lorenzo Bonoldi

Data de publicació: 17-10-2014

**Misteri mig resolt: es tracta del retrat d'Isabel d'Este, però hi ha poques possibilitats que l'obra sigui deguda al geni d'En Lleonard da Vinci**

Mantova

Ja ens era prou conegut que En Lleonard de Vinci havia començat a treballar en un retrat d'Isabel d'Este. Pels documents d'arxiu sabem també que, a més dels dos dibuixos al carbó preparatoris, li havia estat demanada una tercera versió, probablement realitzada l'any 1501.

Les còpies del dibuix

Avui tenim fins a sis còpies del dibuix: una al Louvre, una al Ashmolean Museum d'Oxford, una al British Museum, una als Uffizi i, finalment, dues còpies a l'Staatliche Graphische Sammlung de Múnic, a Baviera. No obstant això, només la que es conserva al Museu del Louvre de París compta amb l'acord general de ser producte de les pròpies mans de Lleonard.

Tanta abundància de còpies hauria, en teoria, d'alegrar tots els "fanàtics de la marquesa" ?terme utilitzat per Giovanni Agosti per descriure als estudiosos com jo, enamorats quasi fins a la bogeria d'Isabel d'Este?. Però no és així del tot, perquè nosaltres, fanàtics isabelins, vetllem de sempre al nostre cor un somni secret. El mateix somni que la mateixa Isabel va perseguir durant tants anys: veure com aquell perfil dibuixat al carbó per En Lleonard, finalment es transformava en pintura acabada.

El quadre

---

I quin lloc millor per guardar-hi el secret somniat que una caixa forta de la discreta Suïssa? I és just allà, en mig d'una col·lecció de centenars de trossos que el somni ?miratge?? s'ha fet realitat. La notícia és ben recent i de la premsa italiana ha saltat ràpidament a la internacional. El titular sensacionalista de «Sette», el dominical del Corriere della Sera és :”Retrobat després de 500 anys el meravellós retrat que En Lleonard realitzà d'Isabel d'Este”. I molts es pregunten :“De debò?”. Segons En Carlo Pedretti, sí. Expert i sabedor de tots els informes que s'han donat a conèixer, el parer de l'especialista en Lleonard seria absolutament favorable: l'estudiós reconeix amb certesa, com a mínim en el rostre del retrat, la mà d'En Lleonard.

## Les indagacions

L'autenticitat de la pintura sembla haver estat comprovada amb estudis científics. Es parla de la prova del Carboni 14. Ens calen, però, totes les precaucions: la datació del Carboni 14 indica un marge de temps molt ampli, entre 1460 i 1650. I aquests són els anys en què l'examen data els materials de la pintura, no la seva execució. En poques paraules: l'examen demostra que les plantes d'on s'ha extret l'oli utilitzat per pintar el quadre, així com les fibres de la tela que li fa de suport, eren vives i esponeroses entre el 1460 i 1650.

## Retrat i imatge sacra

Però fixem-nos més en aquest fantasmàgoric retrat d'Isabel. Mateixa postura que al dibuix preparatori, mateix perfil, mateix tipus de vestuari. Això no obstant, també algunes diferències: la corona del cap, la palma a la mà i un objecte a primer pla que sembla una roda. Resumint: tots els atributs iconogràfics de Santa Caterina d'Alexandria. Només hi manca l'atribut del nimbe, la rotllana que li hauria d'envoltar el cap. Es tractaria, així, d'una imatge d'Isabel convertida en Santa Caterina, per a alguna mena de sacra representació carnavalesca? No, realment sembla que palma, corona i roda de martiri ?si de roda de debò es tracta? no siguin més que repintats afegits en un segon moment per transformar el retrat en nova imatge sagrada, segons una pràctica força comuna i coneguda a la història de l'art. Per comprovar-ho es realitzà un examen amb llum fluorescent, que descobrí efectivament, amagat sota la roda repintada de santa Caterina, un llibre tancat. Element força interessant que es pot visualitzar també, encara que amb dificultat, en el dibuix del Louvre.

## L'obra del Louvre

Hem de precisar ara, que el full que conserva el Louvre és més exactament que un paper, un cartró: reseguint les línies del dibuix hi veiem una mena de fiblades, una fina ratlla de petits forats, realitzats per tal de transferir el dibuix a un nou suport mitjançant la tècnica de l'estargit.

## El llibre tancat

Amb els temps, malhauradament, molts detalls de les traces d'En Lleonard s'han esborrat. Però aquests petits forats n'han conservat el rastre clar: el llibre tancat (símbol del coneixement clos) que les indagacions científiques haurien descobert sota la “roda” de l'obra “suïssa”, es troba també al cartró de Paris. Així com també a la còpia d'aquest cartró conservada a Oxford. I no es tracta de l'únic element quasi esborrat del dibuix del Louvre que retrobem al quadre redescobert. La fina ratlla de foradets demostra que també al cartró parisenc hi havien estat presents el vel que baixa a cobrir els cabells de la Princesa i la subtil camisa de teixit semitransparent i coll en forma de “V” que li protegia el pit. Tot això no només demostra que la pintura descoberta a Suïssa deriva del cartró d'En Lleonard. També explicita que qui sigui que realitzà el quadre, per força el va haver de tenir a les mans, en anys prou acostats a la seva factura per tal que tots aquests detalls hi fossin clarament visibles.

## Els deixebles del mestre

D'aquí a poder afirmar que la pintura ha estat obra d'En Lleonard resta encara un bon tros. Com he demostrat recentment en un article publicat a l'exemplar del setembre d'“Art e Dossier”, revista dirigida per Philippe Daverio, el cartró parisenc fou utilitzat per un dels artistes que treballaven al taller d'En Lleonard per tal de realitzar un dels àngels músics pintats als plafons laterals de la Verge de les Roques. Aquest precedent demostra que els deixebles d'En Lleonard tingueren accés als cartrons del Mestre, particularment a aquell del retrat d'Isabel d'Este.

## Atribucions

Tenint present tots aquests elements, no crec que avui ens sigui possible d'afirmar amb certesa que aquest quadre sigui obra de la mà d'En Lleonard de Vinci. No n'hi ha prou amb les referides concordances amb el dibuix preparatori.

---

Junt amb la resta d'estudiosos ?i dels “fanàtics d'Isabel”? esperaré pacientment el moment de conèixer tots els elements sorgits de les investigacions científiques, desitjant que ens arribin aviat les imatges detallades de la pintura, provistes de les corresponents radiografies, reflectografies i exàmens sota les diverses llums.

Nec spe nec metu

L'únic que per ara em veig capaç d'afirmar sense esperança ni temor (per citar una de les divises de la Marquesa) és que el perfil que es veu a la pintura és el d'Isabel d'Este. Una esperança tinc veritablement: que aquest retrat d'Isabel ?si no d'En Lleopard, ben segur lleopardesc? pugui arribar aviat a ser exposat a Màntua. Seria una òptima ocasió pel relleu turístic de la ciutat. La Marquesa n'estaria contenta: una de les seves divises més antigues de què se'n conserva record fou: finch'io viva dopo morte (que gosariem traduir per: “fins que visqui després de la mort”, o “un cop morta”). I, a segles de distància, som encara aquí, parlant d'ella i esperant de veure ?a Màntua!? el seu retrat.

La datació. A banda del problema ?del tot per resoldre encara? de l'atribució de la pintura a En Lleopard, resta també obert el de la datació de la pintura. Com ens fan veure els documents, el Mestre deixà Màntua el 1500 sense haver completat el projecte del retrat, i una carta de la Marquesa, datada el 14 de maig del 1504, sembla assenyalar-ne el seu abandó definitiu.

La hipòtesi d'En Carlo Pedretti, tal com la llegim a “Sette-Corriere della Sera”, dóna com a probable data de realització de la pintura la del 1514, any en què tant En Lleopard de Vinci com Na Isabel d'Este visitaren Roma. Cap document dóna, però, testimoni d'un fins ara hipotètic seu retrobament en aquella ocasió. Tampoc a la correspondència d'Isabel d'aquelles dates no hi ha cap esment del retrat. I és, precisament, la increïble semblança entre el cartró del Louvre (realitzat el 1500) i la pintura trobada a Suïssa, l'element que més que cap altre sembla desautoritzar la hipòtesi d'una datació al 1514.

Com és possible que el geni d'En Lleopard, notòriament caracteritzat per una inclinació quasi maníaca a l'estudi i a l'experimentació, hagi reprès novament un mateix projecte, catorze anys anterior sense cap modificació (canvi) essencial?

Més encara: les dues imatges d'Isabel ?la del cartró i la pintura? ens mostren la Marquesa amb una mateixa edat, com si els catorze anys no hagueren passat per a ella. Prou sabem que Isabel sovint demanava als seus retratistes que la representessin més jove (i també força més bonica) del que fou en realitat, i així la semblança del perfil del dibuix del 1500 amb el del quadre del 1514 fóra donada per bona.

Però allò que hauria estat del tot inacceptable per a ella i, per tant, que fa naufragar la datació proposada per En Pedretti, és el vestit que porta la Marquesa. Absolutament acordat amb la moda de l'any 1500 i increïblement allunyat del vestuari a la moda al 1514. Del tot inacceptable per a ella a qui els seus contemporanis descrigueren com “La Prima Donna del Mondo”, i “Font i origen de totes les belles formes d'Itàlia”.

Lorenzo Bonoldi

Traducció: Francesc Manzanera/Institut Nova Història

Article original: <http://gazzettadimantova.gelocal.it/cronaca/2013/10/11/news/giallo-risolto-a-meta-forse-il-ritratto-non-e-di-leonardo-ma-lei-e-isabella-1.7898963>